

MERCUS ISTVÁN

Az életet írásban továbbélni: Kaffka Margit és Móricz Zsigmond

I. Egy nexus mibenléte

Ady Endre a „Nyugat» Margitjának» dedikált, 1913-as *Vágyni hogy szeretnék* című költeménye – zárójelben odaillesztett – utolsó strófájában vallomást tett:

(Margit, egyfajta a fajunk,
Be, nagyon nem itthon vagyunk
S be, nagyon itt kell nekünk lennünk
S be kár ez a sok furcsaság:
Csak tépik lelkünk, a lazát,
Kit őseink feledtek bennünk.)

Ady Endre és Kaffka Margit „egyfajta faj» a referencialitás alapvetően három síkján figyelhető meg. Ezek közül kettőt az ősök említésével fed fel a költő. Mindketten szatmáriak, a közös szülőföld, gyermekkori és ifjúkori helyszínek erős kapcsolatot jelentenek még akkor is, ha a Nagykárolyban és környékén töltött időszakban nem ismerték egymást. De az ősök említése a századelő polgárosuló világában, torlódó társadalmában nem csupán a közös helyhez való kötődés hordozója, hanem a két alkotóban kétségtelen meglévő dzsentri-tudat kifejezője is. A referencialitás legelvontabb szintjén az „egyfajta faj» a magyar ugar lehúzó erejével szemben álló modern, nyugatos szemléletű világnézet és irodalom képviselőinek, a „magyar messiások» sorsközösségének kifejezője.

Ady Endre és Kaffka Margit élete a legkülönbözőbb időszakokban és legkülönbözőbb helyszínen egymásba gabalyodott.¹ Adyval ellentétben a Szatmár és Bereg mezsgyéjén, Nagykárolytól mintegy 90 km-re születő Móricz Zsigmond és az írónő sorsában nincs túl sok adekvát kapcsolódási pont. Mindketten már a *Nyugat* induló évében, 1908-ban csatlakoztak a folyóirathoz. Első házasságában használt férjezett névén Frölichné Kaffka Margit már a lap legelső, 1908. január 1-jei számában jelent

¹ Erről részletesebben: MERCUS ISTVÁN: A dedikációk ürügyén: Ady Endre ismeretlen szakítóverse 1913-ból – megjelenés előtt. Elhangzott: Százegy éjnek virrasztója: Emlékezés Ady Endre halálának 101. évfordulóján, Nagykároly – Szatmárnémeti, 2020, 01. 30–02. 02.

kezett: Kosztolányi *Négy fal között* című kötetéről írt kritikát.² Móricz 1908. október 15-én a *Hét krajcárral* debütált. Szinte bizonyos, hogy ekkortól kezdve rendszeresen megfordultak közös rendezvényeken, társaságokban. Ezeknek a – hívjuk – közös előfordulásoknak elvéte látjuk nyomát. Móricz és Kaffka Margit személyes viszonya elsősorban szerkesztőségi és kulturális eseményeken való találkozások lehettek. Több olyan felolvasó estnek kellett lennie, mint amilyen a *Nyugat* 1909-es bemutatkozása Nagyváradon,³ vagy az 1914-es, Zeneakadémián tartott matiné.⁴

A kötetlenebb nexusra jelen pillanatban egy jel utal. Ez egy Móricz Üllői út 95. alatti lakására címzett, 1913. május 23-ai távirat, amelyen (betűhív közléssel) a következő szöveg szerepel: „ady, lengyel, leszna, hatvany kéri legyen este kaffkánál márványutca 29 találkozás hétkor csak vacsora nem üzlet sok üdv –.”⁵ Arról nincs tudomásunk, hogy az akkoriban szoros házastársi kontrollban élő Móricz elfogadta-e a meghívást, bár az illusztris társaság mindenképp csalogató lehetett. A hasonló összejövetelek Kaffka Margit házában igen gyakoriak voltak mindaddig, míg az író nő újra nem házasodott. S ezek a lakomák nem ritkán fordultak éjszakai kocsmázásokba, ahol viszont Kaffka Margit mindvégig úrihölgyként viselkedett, mint az Tersánszky Józsi Jenő visszaemlékezéseiből kiderül.⁶ De olvashatunk ilyen tivornyázásba forduló összejövetelről – nem minden öntömjénezéstől mentesen – Szabó Dezsőnél is.⁷ Arról azonban ezek a beszámolók nem beszélnek, hogy az Ady vezérletével zajló éjszakázásokban Móricz jelen lett volna-e.

A továbbiakban Móricz Zsigmond életének három olyan pontját elemzem, ahol egyértelmű Kaffka Margit megidézése. Azért beszélhetünk megidézésről, mert ezek egyike sem személyközi kapcsolatban történő megnyilvánulás. A megidézett Kaffka Margit testi valójában nem, csak virtuálisan volt jelen, a diszkurzusban a dikció által elevenedett meg.

II. Móricz Kaffka Margitot olvas

E három csomópont közül csupán az első az, amikor a tragikus hirtelenséggel elhunyt író nő még élt, s életműve legkiemelkedőbb alkotásához, a *Színek és évek*hez kapcsolódik. A regény jelentőségét tekintve mondhatnánk, nem meglepetés, de mégis szokatlannak tűnő szerkesztői gyakorlat, hogy a *Nyugatban* a regény három szerzőtől is kapott bírálatot: Móricz Zsigmondtól,⁸ Lengyel Menyhértől⁹ és Schöpflin Aladártól.¹⁰ Ma már kibogozhatatlan, hogy e kritikák megírására a szerzőket a szerkesztők kérték

² Lásd FRÖLICHNÉ KAFFKA MARGIT: Kosztolányi Dezső: *Négy fal között*. *Nyugat*, 1908. 1. sz. 45–47.; <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00001/00021.htm>. Letöltés: 2022. 08. 30.

³ FRANYÓ ZOLTÁN: Mámoros ősz, *Bihari Napló*, 1972. július, 17.

⁴ A *Nyugat* matinéja. *Világ*, 1914. március 5., 14.; A *Nyugat* irodalmi estje. *Újság*, 1914. március 5., 17.

⁵ <https://dhupla.hu/text/o:mzs-lev.tei.1369>. Letöltés: 2022. 09. 12.

⁶ TERSÁNSZKY JÓZSI Jenő: Nagy árnyakról bizalmasan, Budapest, 1962. Magvető Kiadó, 42–55.

⁷ SZABÓ DEZSŐ: *Életeim* II, Budapest, 1965. Szépirodalmi Könyvkiadó, 518–521.

⁸ MÓRICZ ZSIGMOND: Kaffka Margit, *Nyugat*, 1912. 3. sz. 212–217.

⁹ LENGYEL MENYHÉRT: Kaffka Margit regénye: *Színek és évek*. *Nyugat*, 1912. 23. sz. 854.

¹⁰ SCHÖPFLIN ALADÁR: Kaffka Margit. *Nyugat*, 1912. 24. sz. 937–944.

fel, vagy ők maguk ajánlkoztak. Mindkét gyakorlatra tudunk példát hozni. Források hiányában Móricz eme kritikáját sem tudjuk besorolni egyik vagy másik eljárásba.

Közvetett úton feltételezhető, hogy Móricz Zsigmond maga jelentkezett a feladatra. Erre utal, hogy az író bírálatát még „azon melegében”, a *Nyugat* 1912. február 1-jei számában publikálta. Írását – Lengyeltől és Schöpflintől eltérően – nem a regény megjelenése, hanem már a folyóiratközlés lezárulta után közölte. „Kaffka Margit asszony a *Vasárnapi Ujságban* megírt egy regényt, mely most fejeződött be december 31-én, kötetben még nem jelent meg, a címe *Színek és évek* s az én érzésem szerint ezzel a regénnyel ő eddigi írói útjának csúcsára ért s egyszersmind olyan magaslatra, ahova asszonyíró nálunk még soha” – hangzik a kritika első mondata.

Sokat mondó Móricz írásának címe. Kritika, illetve ismertetés esetében gyakori eljárás a vizsgált alkotás címének a főcímbe emelése. Az sem ritka, hogy a recenzens munkáját a megidézett mű tartalmára, keletkezésére, vagy más körülményére utaló címmel jegyzi. A *Hét krajcár* szerzője a *Színek és évekről* szóló szövegének azt a címet adta: *Kaffka Margit*. A név mutatja, hogy Móricznál nem a regény mint szövegtörzset áll a középpontban, hanem az alkotást Kaffka személyiségén keresztül látatja. Schöpflin Aladár nemcsak abban követi őt, hogy szintén a tulajdonnevet emeli címbe, hanem ő is az alkotón át közelít az alkotáshoz.

Amint a Móricz-tanulmány már citált első mondata mutatja, a szerző személyiségének domináns jegye, hogy asszony, nő. A regény legfőbb értékei közé emeli, hogy írója a szebbik nem képviselője. „Kaffka Margit regénye után látom csak, hogy az írás: az életnek írásban kiélése éppen úgy lehet asszonyi lehetőség, mint férfiu. A magyar társadalomnak azt a rétegét, amelyet Kaffka Margit írásban ad: soha senki így nem adta, nem is adhatta. Sőt az emberéletnek ennél külön, asszonyszemmel látott, asszonyélettel átélt, asszonytehetségen átfőzött extraktumát sem adhatták sokan: ez a regény, egy igazi írói tehetségnek szerencsés és boldog kiáradása.”

A kritikára Móricz által történt bejelentkezés melletti másik közvetett érv az, hogy az kettejük világnézeti hasonlóságát hangoztatja. Móricz a kívülálló bíráló biztonságos szerepét feladva feltárulkozik, ars poetica értékű megállapításra ragadhatja magát. Írása legalább annyira láttelepe Kaffka regényének, mint kifejezője saját realizmus-igényének és -felfogásának. „De én most egész természetesnek látom, hogy a nők éppen úgy tudjanak írni, mint a férfiak. A múltban nyilván azok a nők az igazi írónők, akiknek a nevét nem ismerjük, s akik nem írtak. Most megéreztem a belső létbeli különbséget a férfi és nő író közt. Még jobban rájöttem, hogy mennyire igazság az, amit én az írás bázisának tartok s amit eddig nem mertem ki sem mondani, mert nem esztétikai, hanem pszichológiai magyarázata annak, hogy az író ír. Az én érzésem ez: aki az életét írásban tovább tudja élni, az író. Ez az egész.” Az eredeti közlésben szereplő ritkított betűtávolság tipográfiai eszközével nyomatékosítja, hogy Kaffka Margit regénye azt a művészi attitűdöt valósítja meg, ami számára az etalon.

A Kaffka-kritika közben témában is olyan területre siklik tekintete, amely ez idáig, 1912 elejéig nem volt meghatározó, de ezt követően a Móricz-életmű központi problémaköreire közé emelkedik. „Az egész regénynek legerősebb erejű része az asszony második házasságának megírása. Hogy a házasságban két össze nem való emberi lélek,

a közönynek, a gyűlöletnek, az állati durvaságnak mekkora határáig juthat el, azt az írók eddig nem igen merték megmutatni, de itt igazi asszonyszzenvedély sistereg a házi veszekedésekben...” A *Sári bíró* népszínműves házasságábrázolása után nem sokkal Móriczra a reveláció erejével hatnak Kaffka Margit realista megfigyelései. Azokat – mint azt az „állati durvaság” kifejezéssel érzékelteti – naturalizmusba hajlónak ábrázolja. A későbbiekben saját életbeli megfigyelései, szaporodó házassági konfliktusai, magánéleti válságai mellett eme irodalom általi felismerés, megfigyelés – nyelvi megformálással kiegészülve – Móricz számos műveiben markánsan jelen lesz. Sorolhatjuk a példát az *Árvalányoktól* a *Rokonokon* keresztül az Erdély-trilógia záró darabjáiig, *A nagy fejedelemig*, melynek alcímeként megjelenő három mondata magában hordozza mindezt: *A Tündérkert virágba borul. Bethlen Gábor dicsősége. Zsuzsanna fejedelemasszony szenvedése eljő.*

Mindeközben Móriczot leginkább a női írás mibenléte foglalkoztatja. Plasztikus példázattal mutat rá a számára releváns különbségre. Kaffka Margitot a bibliai örökfényű olajmécsessel kezében ábrázolja. „Ennek a mécsesnek a fénynél végig megy az életen. A fény kisdud erejű, de valódi fény s megvilágítja a kört, ahol elhalad vele. Igazi életet és igazi lelkeket. Ha Kaffka Margit férfi volna, első természetes gondolata az lett volna, hogy ezt a fényt felakassza valahová magasra, hogy bevilágítsa azt a területet, amelyen neki el kell végeznie a dolgát.”

A női írást a férfiéhez képest Móricz vállaltan elnagyoltnak érzékeli. De pont ebben az elnagyoltságban látja az asszonyi megfigyelés esszenciáját. „Az egész regény legbriliánsabb esete, amikor a regény derekán a férj agyonlövi magát, mert kigázolhatatlan örvénybe került, mert nem tehet mást, mert az egész lénye egy olyan idegen világ taposómalmába jutott, ahol nincs helye s ahonnan nincs szabadulása; s az a pillanat, mikor erre rájön, egy szubjektív rémes visszhangú választási bukás után: ez egy olyan jelenet, amit csak asszony írhatott meg, mert csak asszonytól telik ki, hogy a legfontosabb pillanatokban igazán ne halljon egyebet a gyerek kanálzörgésénél” és saját megszokott, aggodalmaskodó-gondoskodó gondolatainál. Móricz a leírásnál a férfi- és nőábrázolás dinamikai különbségéről beszél. Ő sem gondolta, hogy ennek kitapintására maga fog példát adni jó 15 évvel később. A *Színek és évek* férjének szituációja erős egybeesést mutat Kopjáss István helyzetével. A két részt összeolvasva egyértelművé válik, mit értett a kritikusként fellépő író a elbeszélés dinamikájának férfi és nő osztatán. A Móricz által férfi szemszögből megjelenített tragikus összeomlás mintegy inverze Kaffka leírásának. A *Rokonokban* a végzetes tett előtt az események felgyorsulnak, Kopjáss beleszédül a körötte kavargó világba. Kaffka Margit főhősnőjének monoton egyhangúságába belehasít a pisztolylövés hangja, de az élet ezután is ugyanazzal az enervált, lelassult idővel vánszorog majd tovább, mint előtte. Csupán Pórtelky Magda társadalmi státusza, anyagi helyzete változott.

Ignotus, Ady, Schöpflin, de maga Kaffka Margit is markánsan impresszionista jellegű kritikai gyakorlatot folytatott.¹¹ Móricztól sem állt távol az érzések, gondolatok

¹¹ Kaffka Margit kritikai attitűdjére lásd MERCUS ISTVÁN: Kaffka Margit kritikáiról = Kaffka 100. Tanulmányok Kaffka Margitról. Szerk. Mészáros Zsolt, Parádi Andrea, Rákai Orsolya. Budapest, 2020. Petőfi Irodalmi Múzeum.

benyomásán alapuló, líraiságba hajló bíráló. Főleg akkor születnek ilyen írásai, ha időszükében kell az adott témához nyúlnia. Ám ez az elméleti konzekvenciákat megfogalmazó dolgozat részletekbe menő, erősen analízáló jellegű. Nem véletlen, hogy megállapításai, levezetései máig a tudományos igényű elemzések viszonyítási pontjaként szolgálnak. Ez a kritika beteljesíti a foucault-i paradigmát: „A kommentár úgy hárítja el a diskurzus kockázatát, hogy ő maga is beépül a diskurzusba: lehetővé teszi, hogy mást mondjanak, mint maga a szöveg, de azzal a feltétellel, hogy magát a szöveget mondják, mintegy kiteljesítve azt.”¹²

Móricz eme kritikája nemcsak azért fontos, mert a *Színek és évek* kanonizációjának kiinduló pontja, hanem azért is, mert maga az értelmezés is kanonikká vált, megnyitva a teret a további analíziseknek. A Kaffka Margitról írottak áthagyományozódását mutatja, hogy azok már a mű közvetlen megjelenését környező kritikai szakaszban hivatkozási ponttá váltak. Lengyel Menyhért és Schöpflin is Móriczhoz viszonyítva szólal meg. S e Móricz-írás a regény keletkezési idejétől távolabb kerülve, a perspektivikus megközelítésű irodalomtörténeti vizsgálódásban is megkerülhetetlen. Kijelenthető, hogy a regény társadalmi viszonyokat és dzsentriábrázolást előtérbe helyező interpretációit jelentősen meghatározza a Móricz Zsigmond által hagyományozott értelmezői paradigma, illetve az attól való elkülönöződés szándéka.

III. Végtisztesség járvány idején

Móricznak nem maradt más kritikája Kaffka Margitról. Szövegek útján történő kanonizálásból később nem veszi ki részét, de a kultuszápolásból igen. 1918. december 1-jén a Vörösmarty Akadémia alakuló ülését tartották,¹³ aminek – a korábban elnöknek választott, ám most gyengélkedő Ady távollétében az alelnök – Móricz Zsigmond volt a levezetője.¹⁴ Kaffka Margit halálhírét „magából kikelve, sápadtan és felindult hangon” Hatvany Lajos hozta meg.¹⁵ Az ülésen résztvevőkkel Móricz közölte, s „meleg hangon méltatta az akadémia első halottjának, Kaffka Margitnak írói értékeit”.¹⁶ Indítványozta: az előkészítő ülésen alapított, 5000 koronás Vörösmarty-díjat utolsó művéért posztumusz ő kaphassa meg, hogy az összeget gyermeke nevelésére fordíthassa. (A következő nap az író nő kisfia is a pusztító spanyolnátha járvány áldozata lett.) Levezető elnökként szintén Móricz kezdeményezte, a Vörösmarty Akadémia bízta meg Schöpflin Aladárt, hogy írjon róla monográfiát.¹⁷

¹² MICHEL FOUCAULT: A diskurzus rendje. Ford. Romhányi Török Gábor = MICHEL FOUCAULT: A fantasztikus könyvtár. Budapest, 1998. Pallas Stúdió – Attraktor Kft., 56.

¹³ Történetére lásd NÉMETH LUCA ANNA: Az irodalmi modernség egy szervezeti kísérlete. A Vörösmarty Akadémia története és szerepe a 20. század elejének irodalmi életében. Filológia. hu, 2012/2, <http://www.filologia.hu/tanulmányok/az-irodalmi-modernseg-egy-szervezeti-kiserlete-%E2%80%93-a-vorosmarty-akademia-tortenete-es-szerepe-a-20.-szazad-elejenek-irodalmi-eleteben.html> Hozzáférés: 2022. 10. 16.

¹⁴ Megnyitó beszéde: MÓRICZ ZSIGMOND: A magyar kultúra él. Pesti Hírlap, 1918. december 3. 2–3.; újabb kiadása: MÓRICZ ZSIGMOND: Tanulmányok I. Szerk. Szabó Ferenc. Budapest, 1978. Magvető Kiadó, 348–350.

¹⁵ SCHÖPFLIN ALADÁR: Kaffka Margit most tíz éve halt meg. Nyugat, 1928. 23. sz. 712.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Pesti Napló, 1913. december 3., 10.

December 4-ei temetéséről több napilap (apróbb változtatásokkal) az alábbi híradást tette közzé: „Kaffka Margitot, a tragikus körülmények között elhalt kitűnő írónőt szerdán délután az irodalmi világ nagy és őszinte részvéte mellett temették el a farkasréti temető halottasházából. A koporsót egészen elborította a koszorúk sokasága. Az egyházi szertartás után Babits Mihály méltatta Kaffka Margit irodalmi jelentőségét, a sírnál pedig Móricz Zsigmond mondott mélyhatású búcsúztatót a Vörösmarty Akadémia nevében. Kaffka Margittal közös sírba temették tizenhárom éves fiát, Fröhlich Lászlót is, aki szintén a spanyol betegségnek lett az áldozata és nemsokára követte a halálba az édesanyját.”¹⁸ A *Nyugat* 1918. évi 24. számában az utolsó előtti oldalon mindkét gyászbeszéd szerepel.¹⁹ A terjedelmeket figyelembe véve ezeket rövid tartalmi összefoglalónak tekinthetjük. Évtizedeken keresztül az itt szereplő Móricz-szöveget ismertették a különböző gyűjtemények.

Időközben előkerült Kiss Ferenc magánygyűjtő hagyatékából a gyászbeszéd kéziratossal javításokkal korrigált gépirata.²⁰ A temetési szónoklatot közlő Gréczi Emőke bevezetőjében „publikálatlan dokumentumokat” említ.²¹ Ám a szöveg kuriozitását, mivel a funerációs beszédet jóval korábban, már 1955-ben kiadták,²² nem a kiadatlanosság jelenti, hanem a fogalmazvány jellege. A leírás szerint az iratot néhány javítás és kiemelés tarkítja. Az Írószövetség szövegközlése több mint 50 évig elkerülte a Móricz életművet sajtó alá rendező kutatók figyelmét.

Ez a gyászbeszéd a *Nyugat*-ban közölt rövid szöveggel ellentétben kimunkált és hatásos retorikai megnyilvánulás. Az érzelmi hatáskeltést és a tartalmi koherenciát a szónoklat egészét átfogó *ubi sunt* formula biztosítja. A számos retorikai és stilisztikai eszköz közül kiemelkedik az a részlet, amelyben Móricz saját, 1912-es kritikáját evoálja. „Hol a legnagyobb magyar íróasszony, aki kézben vitte bibliai olajmécsesét, melyet a Lélek táplál örök fénnel, s amerre járt vele, vezetett s vezetni fog minden időkig, csak ennek a szegény, most széthulló magyar életnek romba dőlt törmelékei közt is... Hol van Kaffka Margit, a költő, akiből életre gyöngyözött a vérző sebajkú líra, amely szegény, meggyötört, munkában, életben elizzott szívnek zenéjét zenélte szívből szívbe át...” A bibliai olajmécses képét a *Nyugat*-ban publikált kivonat is citálja, de nem ilyen művészi környezetben. Voltaképp ez a két szövegváltozat közti egyetlen határozottabb átfedés.

A korábban idézett napilap-híradás Móricz beszédét „mélyhatású búcsúztatóként” aposztrofálja, s azt emlegeti, hogy a temetés „az irodalmi világ nagy és őszinte részvéte mellett” zajlott. Ez utóbbi kijelentés erősen megkérdőjelezhető. 1928-ban, Tóth Árpád halálakor Schöpflin Aladár így írt: „Kaffka Margit temetése a farkasréti temetőben, ólmos-esős zord decemberi alkonykor, a háborús katasztrófa pánikjában és a spanyol-betegség szörnyűségének tetőpontján vergődő város felett. Harmincan-negyvenen lehettünk, félelemtől vacogva, hidegtől dideregve, tompa fájással gyötört szí-

¹⁸ Pesti Hírlap, 1918. december 5., 8.

¹⁹ A *Nyugat* hírei. *Nyugat*, 1918. 24. sz. 863.

²⁰ GRÉCZI EMŐKE: A *Nyugat* körül. *Holmi*, 2008. 1. sz. 68–69. [GRÉCZI, 2008]

²¹ GRÉCZI, 2008, 65.

²² Kaffka Margit: *Ismeretlen dokumentumok*. Csillag, 1955. augusztus, 1668.

vünkben. Még ma is iszonyat fog el, ha álmatlan éjjel rá gondolok. Akkor éreztem először életemben a halál borzalmas valóságát. Az volt az érzésem, hogy most minden meghal.”²³ Ezek a körülmények nagyon valószínűvé teszik, hogy nemcsak a résztvevők számára, hanem akár „megható beszédek” tekintetében is túlzóak lehetnek a minden bizonnyal egy forrásra visszavezethető hírlapi beszámolók. Szinte biztos, hogy az otthon gondosan kimunkált, hosszabb gyászbeszédeket a felkért szónokok rövidítették, sőt esetleg rögtönözhettek is. S ez akár magyarázat is lehet a tartalmi kivonatra s a megformált beszéd nagyfokú eltérésére.

IV. Feljegyzés egy fotóra

Osvát Ernő tragikus halála után, 1929 végén a *Nyugat* 22–23. duplaszáma a kezdete annak négyéves időszaknak, amikor Móricz Zsigmond és Babits Mihály közösen állt a folyóirat élén. Nagy ívű tervekkel vágta bele a munkába. Móricz elképzelése volt, hogy a lap a vidéki középosztály felé nyitva szélesíti az előfizetők és olvasók táborát. Ezt több, egymással párhuzamosan kibontakozó tevékenységgel kívánta véghezvinni. Nyitott az olyan témák irányába, amelyek e közönség érdeklődését jobban felkelthették. Beemelt olyan szerzőket, akik ebben a közegben mozogtak. Elkezdte szervezni nemcsak a trianoni határokon belül, hanem egész Kárpát-medencére kiterjedően a *Nyugat* matinéit, s ehhez kereste a kapcsolatot a helyi közművelődési egyesületekkel.

Olyan is volt, hogy ezek az szálak egy csomópontba sűrűsödtek. Móricz már 1929 során levelezésbe kezdett a miskolci régésszel, magyar őstörténet-kutatóval és muzeológussal, Marjalaki Kiss Lajossal. 1930. február 6-án keltezett levelében ígéretet tett arra, hogy a miskolci tudósnak a magyarság eredetével és Anonymusszal kapcsolatos tanulmányát megjelenti.²⁴ Aztán pedig egy felvetéssel él: „Még valamire meg akarlak kérni, mivel aláírásodból látom, hogy a Lévy egyesület titkára is vagy, arra kérnélek, hogy adjatok nekem arra, hogy egy olyan irodalmi estélyt tartsak, mint a múlt szombaton Nyíregyházán; Nagy Endrével ketten voltunk ott, jelen volt a vármegye és a város előkelősége, utána vacsora volt az alispánnál, a terem zsúfolva volt, s a közönség fele nem is fért be. Egy ilyen estet szeretnék csinálni Miskolcon. Kérlek, beszéld meg a polgármester úrral a dolgot. Mi semmi fellépési díjat nem kérünk, sem költség megtérítését, mert ez a *Nyugat* propaganda estélye, amelynek a hatása alatt előfizetésre óhajtjuk a megnyerni a közönséget.”²⁵

Marjalaki válaszból kiderült, hogy a szervezés hamar megindult. „Magát az irodalmi estet egyébként Sassy Csaba főtitkárunk rendezzi. Ő már a lapokban is bejelentette

²³ SCHÖPFLIN ALADÁR: Temetés után egy nappal. *Nyugat*, 1928. 22. sz. 647. Egy évtizeddel később is hasonló szavakkal idézi a temetés körülményeit, vö. SCHÖPFLIN ALADÁR: Kaffka Margit síremléke. *Nyugat*, 1939. 7. sz. 41.

²⁴ Vö. MARJALAKI KISS LAJOS: *Új úton a magyar őshaza felé*. *Nyugat*, 1930. 12. sz. 899–923, illetve Laziczius Gyulával folytatott vitáját ld. *Nyugat*, 1930. 15. sz. 226–230.

²⁵ OLTYÁN BÉLA: Móricz Zsigmond kiadatlan leveleiből. Adalék az író miskolci kapcsolataihoz. *Napjaink*, 1965. július 1., 11.

az irodalmi ünnepélyt.²⁶ Az estről az első híradás 1930. február 19-én jelent meg a *Reggeli Hírlap*ban, s amint az előbbi idézetből kitűnik, szerzője a rendezvény helyi főszervezője, Sassy Csaba lehetett. A beharangozó már azt mutatja, hogy Móricz felvetését követő 13 napban a program teljesen összeállt. A cím alatt az újságban ABC sorrendben az esten fellépő nyugatosok tekintélyes sora áll: Babits Mihály, Gellért Oszkár, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond, Nagy Endre és Schöpfflin Aladár. A végleges névsor még Török Sophie-val és Ascher Oszkárral bővül majd. Még szintén a címnegyedben szerepel egy további fontos információ: „Az est jövedelmét Kaffka Margit emléktáblájának költségeire fordítják”.²⁷

Ez eredeti Móricz-felvetés tehát két lényeges mozzanatban változott. Egyrészt a matiné erős tematikus jelleget nyert, mivel a megszólalok némelyike az 1904 és 1907 között Miskolcon élő, tanítóskodó és alkotó Kaffka Margit alakját idézte, másrészt (az előzővel szoros kapcsolatban) a rendezvényt nemes cél, az emléktábla állítása érdekében fizetössé tették.

E két elmozdulás mögött a Móriczcal feltételezhetőleg már ekkoriban kapcsolatban lépő – bár ennek dokumentumai elvesztek vagy kallódnak – Sassy Csaba áll, aki számos szállal kapcsolódik Kaffka Margithoz. Sassy felesége 1909-ben az a Szilágyi Erzsébet lett, aki az írónő zárdabéli iskolatársa, s akivel együtt érkeznek tanítónak Miskolcra 1904-ben.²⁸ Sassy állandó tagja ama irodalmi szalonnának, amelynek Kaffka Margit miskolci otthona adott helyet, s ahol a helyi alkotók közül rendszeresen előfordult többek közt Simon János, Sassy Attila, Leszih Andor. 1909-ben Sassy Csaba és Kaffka Margit együtt szerepel a miskolci költők *Heten vagyunk* című kötetében.²⁹ Sassy testvére az az Aiglón művésznéven alkotó Sassy Attila festő, aki a költőnő 1906-os *Kaffka Margit könyvének* illusztrátora, s a könyvben reprodukcióként közölt arckép festője;³⁰ s akinek Kaffka Margithoz fűződő, művészi kapcsolaton túlnyúló kapcsolattal Rolla Margit diszkrétén,³¹ Bodnár György pedig – az irodalmi alkotások tükrében – nyíltabban mutatta be.³²

A miskolci *Reggeli Hírlap* a felolvasó estet megelőző két napban és a matiné napján is beharangozót közölt. Ezekben egyrészt a szervező Lévy Egyesület, másrészt a fellépők érdemeit ecsetelik. A szerzők esetében irodalmi tevékenységük ismertetése helyett – az olvasóközönség elvárásaihoz igazodva – inkább a különféle állami elismerések, illetve azok az információk kerülnek középpontba, amelyek az egyes alkotókról körükben ismerősen csenghettek. Móriczról például a lap fontosnak tartja megjegyezni, hogy a „ma egyik legkedveltebb színpadi szerzője”,³³ s elnyerte a Magyar Tudomá-

²⁶ MÓRICZ VIRÁG: Móricz Zsigmond szerkesztő úr. Budapest, 1967. Szépirodalmi Könyvkiadó, 182. [MÓRICZ VIRÁG, 1967.]

²⁷ *Reggeli Hírlap*, 1930. II. 19., 4.

²⁸ KÁRPÁTI BÉLA (összeáll.): Miskolci kistükör: Jegyzetek a város művelődés- és irodalomtörténetéből. Napjaink, 1978. 1. sz. 28.

²⁹ GYÁRFÁS ÁGNES: Miskolci nőírók a századfordulón. Borsodi Szemle, 1972. 4. sz. 85.

³⁰ VAYERNÉ ZIBOLEN ÁGNES: Kaffka Margit arcképei. Irodalomtörténeti Közlemények, 1960. 1. sz. 89–90.

³¹ ROLLA MARGIT: A fiatal Kaffka Margit. Budapest, 1980. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 156.

³² BODNÁR GYÖRGY: Kaffka Margit. Budapest, 2001. Balassi, 40–42.

³³ A Nyugat Kaffka Margit emlékünnepélye. *Reggeli Hírlap*, 1930. II. 25., 11.

nyos Akadémia Vojnovich-érmét, Babits és Kosztolányi esetében pedig a cikkíró azt hangoztatja, hogy a Kisfaludy Társaság régi adósságát törlesztette, amikor tagokká választotta őket.³⁴

Az estet követő napon az újság részletes leírást ad az elhangzottakról. Móricz a *Nyugatot* népszerűsítette, Kaffka Margitra Schöpflin Aladár esszéjével, Török Sophie költeményével emlékezett.³⁵ A helyi újságban matinét követő napokban is közölnek híradást az eseménnyel kapcsolatban, előbb egy anekdotikus beszámolót, amely a nyugatosok Lillafüredre tett kirándulását, s az akkoriban avatott Palotaszálló felkeresését idézi, majd egy tárca keretében. Ez utóbbi válasz lehetett a szintén miskolci illetőségű lap, a *Magyar Jövő* pamfletjére; ennek már első sorai világosan kifejezik a nyugatosokkal való szembenállást: „És eljöttek Nyugatról a Nyolcak, hogy beadják nekünk, jámbor vidékieknek amaz értelemgerjesztő pirulát, melyet a tudomány gyűjtőnéven maszlagnak nevez.”³⁶

Az estet a résztvevők sikeresnek tartották. Ugyanakkor az előfizetők száma nem emelkedett az előzetesen várt mértékben, mint az Sassy Csaba 1930. március 16-án keltezett, Móricznak szánt leveléből kiderül: „Nem lett igazam. Száz helyett csak ötven előfizető akadt. De hidd el: Miskolcon ez tekintélyes szám, mert a régi tizen-négy előfizetővel mégiscsak hatvannégy-hatvanöt előfizetőtök van innen. A főispánt én vállalom.”³⁷ A kapcsolat Sassy és Móricz,³⁸ illetve Babits között ezután se szakadt meg. A helyben magát költőként feltüntetett, országosan viszont nótaszerzőként ismert Sassy³⁹ inkább kevesebb, mint több sikerrel igyekezett kiaknázni a kapcsolatokban rejlő lehetőségeket.⁴⁰

A *Nyugat* 1930-as miskolci estjének körülményei viszonylag jól dokumentálható, ám a mai Csabai kapu 25-ös számú ház emléktáblájának avatásáról nem esett szó. Az bizonyos, hogy az estet követően került oda. S erre hitelt érdemlő bizonyítékunk van. A *Színházi Élet* 1930. március 23-i számában, mindenféle kommentár nélkül – mint a régi családi fotóalbumokban – ad hoc módon beszerkesztve található egy fotó. Alatta csupán az esemény megnevezése, s a képen látható személyek neve szerepel: „Kaffka Margit emléktáblájának leleplezése Miskolcon – Dr. Lédig Dezső, Gellért Oszkár, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Simonyi Mária, Schöpflin Aladár, Babits Mihályné, Babits Mihály, dr. Lédig Dezsőné, Sassy Csaba”.⁴¹

³⁴ Ma este lesz a Zenepalotában a Nyugat irodalmi estje. Reggeli Hírlap, 1930. II. 27., 11.

³⁵ Reggeli Hírlap, 1930. II. 28., 11.

³⁶ Nyugatnál a helyzet változatlan. Magyar Jövő, 1930. március 1., 4.

³⁷ Idézi: MÓRICZ VIRÁG, 1967. 182.

³⁸ Vö. BÉKÉSI GÁBOR: A Nyugat keleten. *Móricz Zsigmond Miskolcon*. Történelem és Muzeológia – Miskolci Internetes Folyóirat, 2014. 1. sz. 13–16. interneten: http://tortenetitar.hermuz.hu/wp-content/uploads/2020/04/001_Bekesi.pdf. Letöltés: 2022. 10. 21.

³⁹ Sassy Csaba költői tevékenységének értékelésére lásd PORKOLÁB TIBOR: Van-e miskolci irodalom. Új Holnap, 1996. július, 35–36.

⁴⁰ Vö. TÓTH MÁTÉ: Sassy Csaba Babitshoz írt levelei tükrében = A Hermann Ottó Múzeum évkönyve. Szerk. VERES László, VIGA Gyula. Miskolc, 2003, 644–652.

⁴¹ Színházi Élet, 1930. 13. sz. 21.

MASOLAT

TÁVIRAT.

Lapszám: **8**
Vezeték száma: _____

moric zsigmond budapest
ülési ut 95

1913. március 23. 10.30
Közvetítő központ
Budapest, Magyar Távirati Társaság

Táviratnyelvi: **BUDAPEST 42.**
Hivatalos megjegyzések: _____

Továbbította:	veseték	hó és nap	óra	percek	napok

A távirat jelölés:	telepítő hivatal	név	szám	szó	jegy	űrszó	hó és nap	óra	percek	napok
	BUDAPEST	53	4917	22	12					

ady lengyel leszai határy

hérik legyen este kaffkánál márványutca 28 találkozás hétkor
osak vácsora nem üzlet sok üdv. -

29

A cím előtti lévő rövidítések magyarázata:

D = Sírógé.	PC = Tárcsázó vezérlés.	XFP = Küldőre írt távirati értesítés.	J = Nappal kézbesítendő.
RPz = Válasz írtára x szót.	POD = Sűrű távirati vételjelzés.	XPP = Küldőre írt távirati értesítés.	TE = Évtávirat átveszt.
RPD = Sűrű válasz írtára x szót.	POP = Vételjelzés postán.	XPP = Küldőre írt távirati értesítés.	OP = Postán átveszt.
RPzRPz = Válasz írtára x szót két alkalommal.	PS = Utasítás.	XPP = Küldőre írt távirati értesítés.	OPz = Postán átveszt ajánlat.
RP = Állomány.	XP = Küldőre írtára.	XPP = Küldőre írt távirati értesítés.	TEz = x cím.
RP = Állomány.	XP = Küldőre írtára.	XPP = Küldőre írt távirati értesítés.	

A Móricznak küldött távirat. Nyomatásban most jelenik meg először
(forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár:
Móricz Zsigmond-hagyaték - azonosító: o:mzs-lev.tei.1369)

Csoportkép az emléktábla avatásáról.
Balról jobbra: Dr. Lédig Dezső, Gellért Oszkár, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Simonyi Mária, Schöpflin Aladár, Babits Mihályné, Babits Mihály, dr. Lédig Dezsőné, Sassy Csaba (forrás: Színházi Élet, 1930. március 23.)